

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ЦИВІЛЬНОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА
КАФЕДРА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПАТЕНТНОЇ ЮСТИЦІЇ

ШЕРЕШЕВСЬКІ ЦИВІЛІСТИЧНІ ЧИТАННЯ: ЗАХИСТ ПРАВ ПРИВАТНОЇ ОСОБИ В УМОВАХ ВІЙНИ

*МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції*

*Одеса,
3 грудня 2025 року*

Одеса
Фенікс
2025

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора *Є. Харитонова*

Упорядники-укладачі:

Давидова Ірина Віталівна – д.ю.н., проф. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», проф.;
Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна – к.ю.н., доц. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доц.;
Павлова Вікторія Георгіївна – к.ю.н., доц. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доц.;
Лешикова Єлизавета Сергіївна – лаборант кафедри цивільного права НУ «ОЮА».

Організаційний комітет Всеукраїнської наукової конференції:

Харитонов Євген Олегович – д.ю.н., завідувач кафедри цивільного права НУ «ОЮА», член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України, проф.;
Давидова Ірина Віталівна – д.ю.н., проф. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», проф.;
Зубар Володимир Михайлович – к.ю.н., проф. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доц.;
Кривенко Юлія Василівна – к.ю.н., доц. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доц.;
Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна – к.ю.н., доц. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доц.;
Павлова Вікторія Георгіївна – к.ю.н., доц. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доц.;
Матійко Микола Володимирович – к.ю.н., доц. кафедри цивільного права НУ «ОЮА», доц.;
Лешикова Єлизавета Сергіївна – лаборант кафедри цивільного права НУ «ОЮА».

Матеріали видано в авторській редакції.

Повну відповідальність за достовірність і якість поданого матеріалу несуть учасники Всеукраїнської наукової конференції та їхні наукові керівники, які рекомендували ці матеріали до друку.

III 49 **Шерешевські цивілістичні читання: захист прав приватної особи в умовах війни** : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 3 груд. 2025 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. Є. Харитонова ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2025. – 250 с. – Режим доступу: ...
ISBN 978-617-8763-00-8

Збірник містить результати наукових досліджень, присвячених питанням захисту прав приватної особи. У виданні представлено актуальні теоретичні та прикладні напрацювання, що висвітлюють питання окремих аспектів захисту прав приватної особи, удосконалення механізму правового регулювання, створення нових правових інститутів, доповнення чинних нормативно-правових актів, що своєю чергою додатково актуалізує оновлення цивільного законодавства на підґрунті загального концепту приватного права.

Збірник адресовано студентам, викладачам, науковцям і всім, хто цікавиться теорією, практикою, історією та перспективами розвитку правової науки.

УДК 347.1/7

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	8
<i>Аврамова Ольга Євгенівна</i> ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ВИСЕЛЕННІ В УМОВАХ ВІЙНИ	9
<i>Адамова Олена Семенівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ОСІБ В УМОВАХ ЦИВІЛЬНОГО ШЛЮБУ: УМОВИ ВОЄННОГО ЧАСУ	13
<i>Бабич Ірина Григорівна</i> ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ У СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	16
<i>Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна</i> НЕЛЕГАЛЬНІ КРЕДИТОРИ ЯК ЗАГРОЗА БЕЗПЕЦІ ОНЛАЙН-КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИН	20
<i>Білошкурський Микола Миколайович</i> ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ У ПОРЯДКУ П. 1-1 Ч. 1 СТ. 4 ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО САНКЦІЇ» У КОНТЕКСТІ ПОРУШЕННЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ОСОБИ НА МИРНЕ ВОЛОДІННЯ МАЙНОМ	22
<i>Бойко Кароліна Романівна</i> КОНФІСКАЦІЯ МАЙНА: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	28
<i>Боярчук Михайло Вікторович</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	32
<i>Булеца Сібілла Богданівна</i> ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ	35
<i>Василевська Надія Станіславівна</i> ПРАВО НА БІОЛОГІЧНЕ БАТЬКІВСТВО/МАТЕРИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	40
<i>Ващак Владислав Анатолійович</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ПРИ УКЛАДЕННІ ЕЛЕКТРОННИХ КРЕДИТНИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	44
<i>Галунова Лариса Ігорівна, Мартинюк Іван Вікторович</i> МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ БАЛАНСУВАННЯ ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ У КОНФЛІКТАХ ЩОДО ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	48
<i>Глиняна Катерина Михайлівна</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ	52

*Бабич Ірина Григорівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ У СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

У середньовічному цивільному праві представництво набуває все більшого значення, особливо в торгівельних відносинах, де агенти діяли від імені купців, укладаючи угоди та представляючи їхні інтереси. [1]

Після падіння Римської імперії і Візантійської імперії правоздатність у Західній Європі була пов'язана із поняттям честі. Відповідно від наявності певного стану у Середньовіччі людина мала честь і, відповідно, могла захищати її у суді. Буття дворянином надавало можливість захищати свої інтереси у разі спору із іншими дворянами. Тому ми зазначаємо, що поняття правоздатності у Середньовіччі не використовується. Більше враховується релігійний, феодальний та соціальний статус.

Починається формування права у Середньовічній Європі із самого примітивного рівня розвитку суспільства, а сформувалося, як ми помітимо, за тими самими закономірностями як і у римському праві. Це не може не відзначити ще раз абстрактність норм і правил римського права. Раннє Середньовіччя представляє собою феодалізм, суспільний устрій, що обминув рабовласництво.

Римське суспільство і право досягнувши свого класичного ступеня і відображає, що у рабів правоздатності бути не може. Сама природа розвитку суспільних відносин показала, що формування правосуб'єктності пов'язане із наявністю майна, а саме головне – земельної ділянки. Так, колони, щоб бути суб'єктом права закріплювалися до землі.

Потреба у землі прив'язувала селян до покровителів, які були ближче до короля. Вони отримували покровительство за несення певних обов'язків. Втрата землі тягла за собою втрату особистої свободи. Що означало втрату правосуб'єктності. Людина прив'язувалася до землі і не могла переходити від одного феодала до іншого. Так встановлювалися межі прав і обов'язків.

Формування законів у Х ст. вже показує механізм формування правоздатності, перехід від самоуправства, помсти, до врегулювання правовідносин державою. За помсту у Салічній правді встановлений штраф. Вбивство раба вимагало лише відшкодування ринкової вартості.

З часом помітне вдосконалення правового регулювання: спочатку штраф сплачувався лише постраждалим, пізніше було встановлено, що штрафи сплачуються державі, а третина – постраждалому.

Потрібно підкреслити, що таке закріплення людей до земельної ділянки, закріплення їх залежності, обтяження податковими та фінансовими повинностями було запозичено або сформувалося під прямим пізньоримським впливом. У часи Діоклетіана та Костянтина в Римі встановлювалися податки, які закріплювали законом людей (колонів) до землі.

«У середні віки відбувається феодалізація політичного, соціально-економічного життя, що означає приватизацію влади правителем (королем, сеньйором) і держава уявляється як особиста власність володаря. Після його смерті все, що правителю належало, найперше – територія, поділялася порівну між спадкоємцями».[2]

Таким чином, відповідна прив'язка людини до землі стає ознакою наявності правоздатності.

Як абстрактна можливість, як ми розуміємо у сучасному праві, правоздатність не розумілася. Формується поступово і правоздатність та інститут представництва. Тому правоздатність формувалася на підставі правового статусу, стану у ієрархії феодальних відносин. Із цього слідує, що здійснювати свої права та реалізовувати свої інтереси можуть суб'єкти через інших: васал діяв від імені сюзерена, феодальні збори – як представництво станів при монархові. В приватній сфері – існували довірені особи по типу *procuratores* у римському праві.

Із розвитком торгівлі виникає потреба в універсальних правових категоріях, які б підходили різним правовим системам. Розвиваються міста та правові школи. У XII ст. відбувається початок рецепції римського приватного права, за допомогою якої починають розробляти абстрактні концепції правоздатності, правосуб'єктності, юридичної особи. Особа вже розуміється як суб'єкт права, не зважаючи на її «стан».

У Середньовіччі склалася система права із трьох елементів (канонічне право, феодальне право та римське право).

Цікаво прослідкувати еволюцію юридичної особи, як суб'єкта права, формування його правосуб'єктності і еволюцію представництва, як відокремлену волю цих суб'єктів.

Отже перші спроби конкретизувати правосуб'єктність юридичної особи були зроблені в європейському праві у XII ст. у церковному праві каноністами. Виникла потреба надати самостійності у правовій сфері монастирям та церковним громадам. Граціон в «*Decretum Gratiani*» зазначає, що «корпорація може володіти майном незалежно від життя її членів».[3]

Звідси і формується правосуб'єктність юридичної особи, як самостійної абстрактної категорії, закладається принцип її майнової самостійності і відповідальності.

Ще одним прикладом формування юридичної особи у Середньовіччі були університети, наприклад, Болонський університет на підставі привілею «*Authentica Habita*»[4] отримав можливість самостійно виступати у суді та володіти майном. Колектив у вигляді студентів та викладачів потребував представника, який би діяв від імені університету.

Університети сприяли формуванню правових систем...університети готували юристів...готували кадри, та спрямовували інших відносно правових систем, які вони допомагали розробляти.

Університет у середньовічній Європі розглядався як корпорація (*universitas scholarum et magistrorum*), яка мала правосуб'єктність незалежно від окремих осіб.

Таким чином сформувалися відносини, в яких представники (ректор університету) діє від імені колективу, а не від власного імені, як це було в римському праві при особистому дорученні.

Міські громади також, як у римському праві набули ознак юридичної особи. Для захисту інтересів заможних громадян були створені великі гільдії [5]

Можна зазначити, що у Середньовіччі відбуваються значні зміни у сфері правосуб'єктності. Суб'єктом права буде не тільки індивід, але й колектив, в якому воля виражалася незалежно від волі її членів. В той же час формування окремої волі колективу означає, що формується фігура представника, який діє не від власного імені, а від імені колективу, який він представляє.

Ще одним випадком представництва є представництво опікуна та піклувальника над недієздатними та обмежено дієздатними.

Правосуб'єктність, дієздатність та правоздатність залежить від віку та психічного стану. Опіка та піклування у Римі було почесним обов'язком, не передбачало збагачення. Якщо дії опікуна завдавали шкоди підопічному, то такі дії визнавались безчесними.

У Середньовіччі у стані селян не встановлювалися опіка та піклування. Це пояснюється відсутністю в них майна та майнового інтересу. Тому їх правосуб'єктність як поняття не була сформована.

Що стосується дворянства, другого стану, то встановлення опікуна було важливим інститутом, достатньо врегульованим. Майно, а особливо земельна ділянка, титул та влада були в середовищі дворян об'єктом майнового регулювання, і підлягало передачі у спадок. Тому необхідно було забезпечити безумовний, обґрунтований правом контроль над майном.

Отже для селян характерним було відсутність відносин опіки та піклування та нерозвиненість правоздатності. Що стосується дворянства, то сеньйор та монарх слідкував щоб над майном такого малолітнього або хворого встановлювалася опіка. Опікуни діяли від імені підопічного, керували його майном та користувалися його прибутком.

Ускладнення суспільних відносин, розвиток торгівлі та економіки вимагали змін у всіх основних інститутах права, з'явилися нові види угод, виникла потреба їх укладення на відстані. Формується поняття правосуб'єктності, за якої можливо було передача прав і обов'язків через іншу особу, яка діє в межах наданих повноважень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Г. Грубінко Історія держави і права зарубіжних країн. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/37725>
2. Марченко О. М. Повсякденне життя народів Європи в епоху Середньовіччя. URL: <https://dspace.cusu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5ddb44d3-f0a5-4f74-9891-87773a23c169/content>
3. Tierney, B. Foundations of the Conciliar Theory: The Contribution of the Medieval Canonists from Gratian to the Great Schism. Cambridge: Cambridge University Press, 1955. DOI:10.1017/CBO9780511522305
4. Rashdall, H. The Universities of Europe in the Middle Ages. Oxford: Clarendon Press, 1895. URL: <https://ia800207.us.archive.org/33/items/universitieseur102rashuoft/universitieseur102rashuoft.pdf>
5. Д. Де Рюшер. Верховенство права в містах середньовічних міських земель: розбудова громади в контексті URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s40803-023-00197-x?utm_source